

VÄNSKAP PÅ PARNASSEN

Akademisk tillfällesdiktning på 1720-talet

av Lars Burman

Lördagen 24 juli 1725, tre dagar före Nils Brellins bröllop med kyrkoherdedottern Anna Maria Kyronia, undertecknade hans vän och "landsman" Nils Hollström en hyllning som hade tillkommit i "hast". Hastigt bör det ha gått, eftersom skriften skulle presenteras i tryckt form 27 juli i samband med bröllopet i Björklinge norr om Uppsala. "Skyndsamhet" är inte bara titeln på trycket, utan också temat för Hollströms dikt.¹ Första strofen riktas till brudgummen och lyder:

Hwärt skynden J min Wän/ som altid älsken
skynda?
Ha J ey skyndat nog på innewarand' åhr/
Då J/ se'n Himlen sig med jorden fådt
befrynda/
Uppå Parnassen gådt så minnes-fasta spår
At efterwerlden skal them/Er til ewig heder/
J stadigt minne ha/ och skjära in i Ceder?

Brellin hade lagt fram sin dissertation *pro gradu* mindre än ett halvår tidigare, och 8 juni mottog han lagerkransen vid magisterpromotionen i Uppsala. Prästvigd blev han i december samma år, måhända efter grusade förhoppningar om en levnadsbana i närheten av akademien.²

Nils Hollström (1695–1744) var några år

yngre än Brellin (1690–1753), och båda var värmländska studenter i Uppsala. Liksom många av sina kamrater skulle de bli präster i sitt hemlandskap. Målet här är att lyfta fram de tryckta tillfällesdikter som ingick som självklara delar i det svenska tidigmoderna studentlivet. Det handlar främst om två tillfällen som krävde vittor uppmärksamhet: disputation och promotion. Till skillnad från separattruckta begravnings- och bröllopsdikter är de akademiska hyllningarna föga uppmärksammade, och de skulle förtjäna en magistral undersökning av den typ som Stina Hansson nyligen har ägnat bröllopsdiktningen och dess repertoar.³

Det är inte känt hur denna del av den svenska epideiktiska diktningen ser ut eller hur stor den egentligen är. Vad vi vet är att omfattningen är enorm, även av svenskspråkigt material, och att de akademiskt utbildade unga män som skrev lyckönskningar till varandra också är den kärngrupp som producerade och konsumerade litterärt gods i övrigt. Den begränsade undersökning som här skall göras kommer att visa hur betydelsefulla de sociala banden var. Intressanta mönster framträder när diktningen inplaceras i den väldefinierade akademiska miljö som utgjordes av universitetet

och studentnationerna. Uppsatsen syftar alltså till att exemplifiera hur beroenden och social samhörighet kunde gestalta sig i en akademisk 1720-talsmiljö, men begränsas till hyllningar riktade till dem som disputerar/promoveras. De ständigt återkommande hyllningarna från dissertationsförfattarna till mecenater och andra välgörare behandlas inte.

Framställningen av den socialt tillkomna lyckönskningsdiktningen kommer också att fördjupas genom kvalitativa nedslag. Liksom Stina Hansson finner jag begreppet repertoardiktning fruktbart. Det är introducerat av Horace Engdahl som till repertoaren räknar retoriken, versifikationen, grammatiken, genrekonventioner och ett antal centrala stoffkretsar, särskilt antikens mytologi.⁴ Medan Engdahl kritiskt använder repertoarbegreppet för att beskriva den utveckling mot verkdiktning som sker från 1700-talets slut, har Hansson understrukit att äldre skolsystemet medvetet syftade till att inpränta just repertoaren.⁵

Uppsatsen kommer att organiseras kring den fascinerande Nils Brelins. Hollströms uppfattning i bröllopsdikten att Brelin ständigt skyndade genom livet stöds av källorna. En bevarad målning visar en student på väg uppför Parnassen. Fordonet har starka dragdjur och färden tycks gå fort och bekvämt. Målningen gjordes av Nils Brelin 1723 på uppdrag av värmlänningarna i Uppsala och pryder förstasidan i studentnationens matrikel.⁶ Den skildrar vägen mot Ärans tempel på det branta bergets topp, och där uppe anar vi hur en annan student redan hunnit stiga in genom dess port. Studenten i vagnen är modernt utrustad, och med kikarens hjälp fäster han blicken vid målet. Kikaren var ett fashionabelt tekniskt hjälpmedel och dessutom symboliskt intressant: den fokuserar målet och beroende på vilken ända användaren tittar i tycks målet nära eller långt borta. Av modernt snitt är även studenternas fashionabla frisyrier och kläderna hos den som träder in i templet – här handlar det om att framträda med heder. Devisen

”per aspera ad astra” (”genom svårigheterna mot stjärnorna”) understryker de svårigheter som trots allt finns, och betraktaren kan fundera över törnebuskarna som kantar vägen och hur *Invidia* förföljer ynglingen. *Invidia* översätts ofta Avunden, och i Ovidius metamorfoser uppsöker Minerva detta bittra, hatiska och motbudande monster i hennes håla – hon lever av ormars kött och har sin enda glädje i andras motgångar.⁷ Men vagnen dras av Tillfället och Lyckan, och studenten är omgiven av personifierade goda egenskaper: Ära, Dygd, Klokhet och Fromhet. Triumftåget leds av Ryktet, som blåser i sin trumpet. Tilläggas bör att det inte bara är en lagerkrans i Ärans tempel som är målet. Bilden förenar antika och kristna föreställningar, och för den som i trofasthet till Gud når bergets topp väntar livets krona, avmålade ovanför Ärans tempel och givetvis det yttersta målet.

Bilden bör tolkas som didaktisk. Den uttrycker självförståelsen hos den strävsamme 1700-talsstudenten: genom dygd och heder skall bekymren övervinnas och lärdomens och det goda livets mål uppnås. Men bilden är också ett sätt att legitimera den egna studentnationen. Den eleganta målningen skänker heder åt de unga värmlänningarna, och den måste ha kontemplerats av generationer nyanlända studenter som skulle immatrikuleras i Uppsala.

När Brelin målade bilden var han redan 33 år gammal, men ännu inte promoverad. Han kom från fattiga förhållanden, studerade som ung vuxen vid skolan i Karlstad och skrevs in vid Uppsala universitet först 1717. Uppsalatillvaron räckte emellertid inte till för den oroliga anden Brelin, och han lämnade snart lärdomsstaden för resor i Europa. Dessa varade 1719–1721, och han skulle komma att snapas upp i ett preussiskt regemente, fly, tydligen dömas till döden, resa kring i Österrike och Italien och uppleva ett svårt skeppsbrott utanför Fyn med ett åtföljande psykiskt sammanbrott. Han studerade i Lund från 1721, men

var åter i Uppsala 1723, där han målmedvetet satsade på sin examen.⁸ Eftersom magisterpromotioner bara anordnades var tredje år gällde det att arbeta snabbt.⁹

Brelin var mångbegåvad, och förutom att måla kunde han också bygga nyskapande musikinstrument och uppfinna allehanda tekniska apparater. Bland annat konstruerade han längre fram i livet en trehjulig vagn med vilken han färdades på nya resor i Europa.¹⁰ Jag anar i målningen från 1723 en skiss av denna vagn – det tycks som om fordonet endast har tre hjul. Verklighetens trehjuliga fordon har beskrivits av Linné, som 1746 besökte Brelin i kyrkoherdebostället i Bolstad i Dalsland.

Brelin ingick i en värmländsk kamratkrets i Uppsala som kan beskrivas som en socialt och geografiskt konstruerad vitterhetsmiljö. År 1663 hade Uppsalas studenter organiserats i så kallade nationer, och vid varje nation insattes en professor som inspektor. Snart utvecklades nationerna till kompletterande undervisningsmiljöer, där inspektor och de äldre studenterna anordnade stödundervisning, disputationer och orationer. Under perioden fram till 1800-talets början var nationerna av väsentlig betydelse i universitetets undervisningssystem.¹¹

Till den akademiska identiteten hörde att manifesteras litterär och retorisk förmåga. Kulturen inom studentkoterierna krävde att uttryckas i hedersamma dikter och retoriska prosastycken vid disputationer, men också genom orationer vid exempelvis landskapsmöten. En formerande roll, åtminstone för värmlänningarna, hade Petrus Lagerlöf (1648–1699), diktare och *poeseos professor* i Uppsala. Han var inspektor på Värmlands nation från 1684 till sin död och initierade livaktiga orationsövningar.¹² Det tycks som om de värmländska studenterna hade etablerat en egen liten litterär miljö redan långt före 1720-talet. Detta förklaras av nationstvånget, den gemensamma skolbakgrunden, universitetets infostran i en retorisk/imitativ estetik och av

förebilder som exempelvis Lagerlöf och drivande seniora studenter.

Eftersom landskapsmötena var obligatoriska bör många av de värmlänningar som vi möter i uppsatsen ha varit närvarande när Johan Risell (1697–1724) i december 1722 framförde sin svenska alexandrindikt ”Beskrifning af en Soldat”.¹³ Risells patriotiska men krigströtta dikt har påfallande livaktiga och realistiska inslag, och protokollen betonar livfullheten i det retoriskt-litterära handlaget.¹⁴ Intressant i sammanhanget är att Risell kryptiskt hänvisar till en föregångare bland de värmländska studenterna, som även han skall ha diktat på svenska. Av bevarade protokoll framgår att Herman Kolthoff (1696–1764) i november 1720 framförde en nu förlorad allegorisk dikt, där studenten beskrivs som en Athenas soldat. Diktaren beskrivs som poetiskt mycket begåvad.¹⁵

Det bör påpekas att det i Uppsala fanns ett tjugotal nationer vid denna tid och att de alla var små – mellan något dussin och ett hundratal medlemmar. Kanske omfattade Värmlands nation 1724–1725 ett tjugotal studenter närvarande i staden. Matrikeln förtecknar totalt mindre än 150 studenter födda 1690–1700.¹⁶ Många av dessa lämnade emellertid studierna efter kortare tid, var inskrivna endast som tonåringar eller avled under Uppsalaåren. De vittra värmlänningar vi kommer att möta bör alltså ha utgjort en dominerande del av nationens medlemmar.

Litteraturhistorikern lägger pussel. De lösa bitar som redovisats ovan visar på förekomsten av litterära miljöer bland studenterna vid akademierna, och åtskilligt talar för utvecklade vitterhetskulturer knutna till hemregionerna. Med största säkerhet kan likartade mönster hittas vid alla samtida studentnationer. Sociala nät underlättade karriärer och kottorbildningar.¹⁷ Samme värmländske inspektor – Olof Celsius – som 1722 begärde att få en kopia av Johan Risells ”Beskrifning af en Soldat”, skulle presidera när Brelin lade fram sina

pro gradu-avhandling 1725. Det finns tecken på att studenter försökte få lägga fram sina avhandlingar under den professor som de redan kände som sin nations inspektor.¹⁸ Kanhända hade den som gjort sig ett gott namn inom sin studentnation lättare att känna stöd från en disputationsoverförande som också var landsman.

Den akademiska studentkulturen var på Brelin's tid byggd kring föreläsningar, inpluggande av *publica materies* och ständiga disputationer.¹⁹ För att bli magister krävdes två tryckta och offentligt försvarade disputationer, varav en som övning och en för examens vinnande – *pro exercitio* respektive *pro gradu*.²⁰ Brelin hörde till dem som skrev sina avhandlingar själv, och han utformade dem som del ett respektive två av en lärd pseudo-historisk-filologisk undersökning kring Noas ättlingar. Arbetet mot en examen involverade emellertid mycket mer än de tryckta avhandlingar som nu är utbildningens kvarlevor. I tidens muntliga kultur skulle många orationer och föreläsningar hållas och avhöras, och studenten opponerade, responderade och satt ibland som preses på övningsdisputationer, såväl vid sin studentnation som för universitetets fåtaliga adjunkter. Studenter med stipendier hade särskilda skyldigheter att disputera, och det förtjänar att påpekas att disputationsovningarna inte bara innebar flera timmars argumenterande på latin; varje disputation omgärdades också av högtidliga orationer och böner.²¹ Detta gällde såväl universitetets disputationer som övningarna på studentnationerna. Sammanlagt lades 6400 avhandlingar *pro gradu* eller *pro exercitio* fram i Uppsala under 1700-talet, men dessa utgör bara toppen på ett akademiskt isberg av övningar, som mycket ofta inramades av vittra försök. De tryckta disputationerna innehåller regelmässigt dikter och elegant formulerade prosastycken där avhandlingsförfattaren hyllar sina välgörare, men också vännernas hyllningar av författaren. Det är vanligt att lärdomen visas genom diktande på många språk, men

givetvis också genom genrekompentens och uttrycksförmåga. Hyllningarna har ofta påfallande muntlig karaktär och ett direkt tilltal av respondenten. Studenterna inte bara producerade avhandlingstext och gratulationer – rimligen såg de också det tryckta resultatet av sina mödor i nationens boksamling. Ett par decennier senare, år 1751, beslutade konsistoriet att inte mindre än 394 exemplar av tryckta Uppsaladissertationer gratis skulle fördelas till nationerna.²² Förmodligen bars redan dessförinnan disputationerna runt mellan studenternas hem av yngre medlemmar eller vaktmästaren.

Fem värmlänningar promoverades 1725. En granskning av deras avhandlingar visar den sociala tätheten i de akademiska disputationshyllningarna. Vid sidan av Nils Brelin handlar det om ytterligare fyra studenter: Jonas Gabriel Frykman (1698–1726), Bengt Piscator (1693–1776), Erik Kjellin (1698–1759) och Erik Wall (1699–1756). Alla blev präster i Värmland/Dalsland utom den lungsjuke Frykman som dog mindre än ett år efter promotionen.

Sammanlagt rör det sig om tio *pro exercitio*- och *pro gradu*-avhandlingar från åren 1719–1725.²³ Samtliga är utformade på gängse sätt. Själva avhandlingstexten finns mitt i trycket och före och efter återfinns olika typer av lyckönskningar. En granskning visar följande: Frykman skriver hyllningar till Brelin och Kjellin; Kjellin skriver till Frykman, Piscator skriver till Frykman och Wall; Brelin skriver till Frykman, och slutligen skriver Frykman och Wall till Kjellin. Åtta av sammanlagt 39 hyllningstexter är alltså skrivna av blivande promotionskamrater från samma studentnation. Av de återstående 31 är 17 skrivna av andra nationskamrater. Två av dessa har redan nämnts i artikeln: Johan Risell och Herman Kolthoff. Därtill kommer P[er] O. Piscator (1695–1759), som skrivit tre hyllningar, samt Daniel Bergenhem (1693–1749), författare till två. Därtill kommer värmlänningar som skrivit en dikt/hyllning var: Haquin (Håkan) Bergen-

hem (1690–1744), Johan Fabrin (1689–1734), S[ven] Frykman (1700–1742), Anders Lagerlöf (1700–1769), Sven Kolthoff (1699–1728), Ol[of] Piscator (1701–1743), Th[ure] Sandelin (1701–1780), Johan Velin (1692–1746), Erik Venerlind (1690–1757), P[er] Wester (student 1718, död 1752). Vändikterna återfinns genomgående efter själva avhandlingstexten. Först i trycket återfinns huvudsakligen respondentens hyllningar till mecenater, vilka inte uppmärksammas här.

Av de femton nu återstående gratulationerna är tio undertecknade av respondenternas tidigare elever – studenter försörjde sig normalt som informatorer i välbärgade familjer. I fem fall står discipelns hyllning före avhandlingstexten. Det gäller en fransk prosatext av Jean G. Gyllenkrok till Frykman, franska verser respektive latinsk prosa av Nicolas de Goeding och Joh[an] Gust[af] Linnroth till Wall, en dikt på svenska av Gustaf Johan Duvall till Bengt Piscator, samt fransk prosa av Georg Gyllenkrok till Kjellin.²⁴ Johan Gabriel Gerin-gius korta svenska dikt till Frykman är liksom Karl Henrik och Roland Schröders franska prosahyllning till Brelin placerad sist i trycket – vilket möjligtvis indikerar ett informator/discipelförhållande. David Memsens engelska prosatext till Kjellin är ställd först efter avhandlingstexten, och även här antyder placeringen ett informatorförhållande. Placeringen av hyllningstexterna är således betydelsebärande. Samhällets spetsar hyllas av respondenten själv först i trycket och i fallande rangordning. Om respondenten själv hyllas före själva avhandlingstexten beror detta på att avsändaren har en framskjuten plats i samhället, till exempel genom att vara barn i en betydelsefull familj. De ”finaste” platserna i textavdelningen efter dissertationstexten är först och sist. Studentvännerna får hålla tillgodo med utrymmet däremellan.

Fem hyllningar har inte kunnat inordnas. Det rör sig om en oidentifierad ”L. Norin” samt fyra svårforcerade signaturer. Även de

skulle dock kunna stå för värmlänningar; A.L. kan exempelvis vara Anders Lagerlöf. En möjlig hypotes, dock byggd på ett litet material, är alltså att hyllningarna till Uppsaladissertationernas respondenter på 1720-talet i huvudsak består av två grupper: nationskamrater och disciplar.

Det kan också konstateras att på hälften av de värmländska disputationerna agerade Olof Celsius preses. Detta styrker den redan framförda hypotesen att man föredrog att disputera för inspektor på den egna studentnationen, alternativt att inspektor gärna hjälpte fram sina egna landsmän.

När disputationen för magistergraden var avklarad återstod ännu en *rite de passage*: promotionen med lagerkrans på Apollos Parnass. Universitetets ceremoni var en symbolisk gestaltning av kröningen på de nio musernas berg, och akten alltså ett fysiskt agerande av repertoarens antika material. Fem värmlänningar fick sina magisterkransar i Uppsala 8 juni 1725 av professor Peter Schyllberg. Liksom vid disputationen krävde promotionen vittra hyllningar, och värmlänningarna lyckönskades med ett särskilt tryck om 22 sidor, där nio författare ägnar dem sex svenska och tre latinska dikter.²⁵ Denna gång görs hyllningen kollektiv och de fem binds samman genom att vara just värmlänningar. Flera dikter betonar att de är från ”Warimännens” hemtrakt. Repertoarens teman återkommer: Berget Parnassus (varierat med Pindus), Lager, Kransar, Apollo, Dygden. Utbildningsvägen skildras som en strid. Innan magistrarna kämpat sig upp för Pinden har de ”klädt flincka skott/ giedt dryga slängar”. Här avser S[vevd] G. Tigerhielm disputationsovningarna, men betonar att värmlänningarna minsann inte är Mars soldater utan Apollos. Han avslutar dikten med att önska värmlänningarna ”sidst En härlig Himmelsk Crona”.

Tematikens repertoar kompletteras med formens, exempelvis när Per O. Piscator visar sin förmåga i en alexandrin-sonett. Diktaren utnyttjar omöjlighetsfiguren *adynaton*, och

passar på att fylla det traditionella greppet med en direkt anknytning till de fem promoverades gemensamma härkomst:

Ja förr skal *Clara* Elf ur Wenern ut sig bryta/
Och i the Norska Fiell sit watn lasta af/
Än Ert åminne skal hos Warimänner tryta/
Ell' i vårt liufwa Dal förgås i glömskans
haff[.]²⁶

Bland de nio författarna tycks ännu en gång disciplin till de fem finnas; den adlige Seved Tigerhielm var endast 13 år när han skrev tryckets eleganta inledande dikt, och man kan ana att han haft hjälp. Kanske hade någon av de fem också varit informator för bidragsgivarna Magnus och Sam[uel] Troilius. Det finns inte anledning att spåra alla de sociala banden mellan adressater och avsändare. Jag nöjer mig med att konstatera att tre av nio är värmländska studentkamrater i Uppsala – Per O. Piscator som hade hyllat Nils Brelins med en italiensk prosatext i februari samma år och Nils Hollström som skulle komma att skriva skyndsamhetsdikten vid Brelins bröllop senare samma sommar. Den tredje värmlänningen är And[ers] Lagerlöf – blivande kyrkoherde i Arvika och för övrigt Selma Lagerlöfs farfar.

Hittills har uppsatsen försökt beskriva kollektiva mönster, inom vilka repertoaren utnyttjas för att hedersamt uppfylla sociala förväntningar. Huvudintrycket är en tydlig rollfördelning – man är antingen uppuktande avsändare eller uppuktad adressat. Diktningen är i hela sin karaktär formellt hierarkisk. Men någon gång utnyttjas repertoaren för blinkningar vännar emellan. Avslutningsvis skall två dikter av Brelins och Frykmans uppmärksammas. Under signaturen J.G.F. hyllade Frykman Brelin i dennes *pro exercitio*-avhandling i maj 1724 och Brelin svarade i november 1724 med en dikt i Frykmans *pro gradu*-dissertation. Förutom de ömsidiga böckningar finns anledning att uppmärksamma variationerna

av temat ”vägen uppför Parnassen”, inte minst relationen mellan bild och dikt.

Frykmans bidrag till Brelins *pro exercitio*-avhandling består av två svenska strofer om vardera sex verser.²⁷ Den första påminner läsaren om att lärda män redan tidigare har samlat värdefull kunskap om forntiden, och den andra strofen fortsätter tankegången:

Men hur än vägen banad är/ och där på
bearbetat/
Att kunna utan willsamhet och leda ta
sig fram/
Doch mycket här och där än fins/ som förr ej
är upletat/
Det foglig våra lärda ut nu gifwa för
sitt kram.
Alltså/ min Herr *BRELIN!* Ehr flit bör heders
kranzen bära/
Som slikt ett guld/ med möda sökt/ will
allmänt oss föråhå.

Det gängse bildspråket återkommer: kunskapens väg har beträts av andra före oss, men det finns fortfarande fynd att göra. Frykman ställer därför en lagerkrans i utsikt för Brelin.

Snart var det Frykmans tur att disputera. På hösten lade han fram en avhandling om flagellantism inom katolska kyrkan.²⁸ Brelins dikt till Frykman klingar väl och ännu en gång står Vägen och Parnassen i centrum. Dikten citeras här i sin helhet.

ETt högt belägit heders Slätt jag såg/ med
starcke murar/
Hwars grund/ ett berg af branter *front*, fri
tilgång platt förtog:
Men sade wid mig/ mån ei fins en man som
ther på lurar/
Hur' sådan härlig himbla skatt skull' rätt fås
in med fog?
Si der/ rätt då wid samma stund sprang up
med största ifwer
En **Man!** och ropad' öfwerliudt: Jag mig dit
up begifwer.

Han fattad' i båd' sten och stofft med hand
och fot tillika/
Och up åt berget war hans fart/ hans upsåt
syntes fast:
Det skull' ei hindra farlig steg/ ei branta
klippor swika/
Ei trånga klyfftor biuda till/ at hindra sådan
hast.
Sist han snart mattad råkad' på en klint af
bergets sida/
Och wil sig hwila; men hur' gick? han måst'
der något bida:

Ty si/ rätt som han lysna til/ at se hwad doch
der hördes
För gny/ straxt trädde fram en hop af willad
phantasie,
Som illa pyntat kroppar sin' at han der af wäl
rördes/
Ja/ mera brydd/ när han sig såg af dem snart
fängslad bli.
Men fattar mod/ går tappert på/ och dem så
an hårdt sätter/
At öppning gafs/ och slutlig all hans möda
syntes lättet.

Straxt af the nio Systrars Slätt/ en röst sig höra
låter:
En hielte tapper/ träfflig snäll har redan hunnit
dit/
Ock skal med Lager stå bekrönt utaf *Apollo*
såter:
Des dygd och flit/ des lärdoms zir skal ähras
utan split.
Men då jag önskad' weta få den/ hwilken så
blir ährad?
Gafs swar med nöje: Thetta är en **Man af**
Frykens härad.

Metriskt ekar Brelins på ett subtilt sätt Frykman. Den senare hade valt strofer om sex verser rimmade AbAbCC. Varje vers består av sju jambor, ibland med en hyperkatalex. Valet av versmått är mindre vanligt i en period dominerad av alexandrindiktning. Brelins svarade med strofer som rimmässigt och metriskt är byggda på identiskt sätt, men likheterna stannar inte vid metern. Den gestaltas också i rytmen.

Varje vers tenderar att ha fyra huvudbetoningar som faller kongruent xX xx xX xx xX xx xX(x), eller om saken skall beskrivas på annat sätt: versen domineras av dipodier. Brelins ville inte bara göra en dold referens till Frykmans hyllning av honom själv, han försöker också ta ännu ett steg i utnyttjandet av meterns möjligheter – Brelins skriver bättre. Båda dikterna är fångade i sin sociala tillkomstsituation, men man kan konstatera att Brelins som tillfällesdiktare försöker överträffa Frykman. På så sätt kombineras hyllning med tävlan.

Brelins skildrar Frykmans parnassklättring på ett livfullt och detaljrikt sätt, med utrop och inslag av direkt anföring. Påtagligheten visas exempelvis i stycket där klättraren måste gripa tag med såväl händer som fötter för att sega sig uppåt, och förmodligen vore det möjligt att visa släktskap med annan diktning i den värmländska kretsen i Uppsala, till exempel Risells "Beskrifning av en soldat", i vilken *evidentia* spelar så stor roll. Men kanhända är det mer intressant att koppla dikten till den tillgängliga bildrepertoaren. Det har påpekats att den som promoverades i Uppsala rent fysiskt mottog kransen på ett symboliskt berg, och Parnassen återfinns förstås i den tidigmoderna bildvärlden. I Nicolaus Reusners *Emblemata* (1581) skildras vägen upp för berget som öppen för envar som vill nå lärdom. Dock är vägen ansträngande och svår, och segerpriset kan bara vinnas genom kärlek till dygderna.²⁹

Det är lätt att associera till Brelins målning i Värmlands nations matrikel, där just *Virtus* i flickgestalt går närmast vagnen. Brelins kan förstås ha läst Reusners *Emblemata* på Uppsala universitetsbibliotek, men det är varken nödvändigt eller önskvärt att göra en direkt koppling; alla i den akademiska eliten mötte oupphörligen föreställningen om vägen upp för Parnassen. Istället bör repertoarens gemensamhetsskapande förmåga betonas; tillfällesdiktning uttrycker samhörighet.

Om man så vill bildar Brelins målning i Värmlands nations album en *pictura* i det em-

blem till vilken hans dikt till Frykman utgör förklarande *subscriptio*. Ett lämpligt motto för emblemet vore i så fall just texten över studentens kikare: ”Per aspera ad astra”. En koppling mellan dikt och teckning kan finnas i tredje strofen, där vägen hindras av ”en hop af willad phantasia”, skrämmande gestalter som hotar fångsla Frykman. Tanken leds genast till målningens *Invidia*, som i bitterhet äter sitt eget hjärta och vars hår är ormar.³⁰ Uppenbarligen har vi här – mitt i förhoppningen om världslig framgång och ett dygderikt slut – en tidlös studentsuck över det lärda livets osäkerhet, motgångar och nedstämdhet.

- 1 *Skyndsamhet J en Bröllops-Skrift/ Öfwer Then Edle och Höglärde Herren HERR MAG. NICOLAUS BRELIN, Och Thess utwalda BRUD/ Then Åreborna och Dygderika Jungfrun/ JUNGFRU ANNA MARIA KYRONIA [...]*, [u.o.], 1725.
Utom i direkt citat/titlar används genomgående moderna namnformer.
- 2 Universitetshistorikern Claes Annerstedt noterade det överraskande faktum att konsistoriet, förmodligen förgäves, försökte låta Brelin behålla sitt stipendium även efter studiernas avslutande. Skälen skulle vara hans ”mogna studier och ringa villkor”. Claes Annerstedt, *Uppsala universitets historia*, III:ii, Uppsala: Uppsala universitet, 1914, s. 616.
- 3 Stina Hansson, *Svensk bröllopsdiktning under 1600- och 1700-talen. Renässansrepertoarernas framväxt, blomstring och tillbakagång*, Göteborg: Göteborgs universitet, 2011. För en aktuell översikt av forskningen om svensk tillfällesdiktning hänvisar jag till Hansson 2011, s. 28ff.
Vid Uppsala universitetsbibliotek förbereds under ledning av Per Cullhed och Krister Östlund ett större digitaliseringsprojekt av svenska dissertationer. Om den dissertationssamling som härrör från Upplands nation i Uppsala, och nu finns på Södertörns högskola, se Peter Sjökvist, ”Att förvalta ett arv. Dissertationerna på Södertörn, nylatin och exemplet Harald Vallerius”, i *En bok om böcker och bibliotek tillägnad Louise Brunes*, red. Erland Jansson, Huddinge: Södertörns högskola, 2009, s. 95–119.
- 4 Horace Engdahl, *Den romantiska texten. En essä i nio avsnitt*, diss. Stockholm; Stockholm: Bonniers, 1986, s. 37.
- 5 Hansson 2011, s. 15.
- 6 ”Album studiosorum nation: Verml:” 1595–1807, U 1500 b, UUB.
- 7 Ovidius, *Metamorphoses*, 2:752–786.
- 8 Om Brelin’s levnad se Anders Edestam, ”En märklig kyrkoherde i Bolstad”, i *Karlstads stifts julbok 1959*, Karlstad, 1959, s. 81–92; Eva Helenius-Öberg, ”Kyrkoherden Nils Brelin – mechanicus och klaverälskare”, i *Svensk tidskrift för musikforskning*, 1987, s. 91–114; B. Lindén, ”Nicolaus Johannis Brelin”, i *Svenskt biografiskt lexikon*, VI, Stockholm, [1925–]1926, s. 172ff.
Han skrevs in vid Värmlands nation 3 augusti 1717. ”Album Nationis Wermelandicae” 1648–1798, U 1500 a, UUB, s. 56.
- 9 E. Louis Backman, *Doktorspromotioner i Uppsala förr och nu. Disputationer, insignier och privilegier, 1477–1927*, Stockholm: Norstedt, 1927, s. 121.
- 10 Helenius-Öberg 1987, s. 92. Brelin var också ledamot av Vetenskapsakademien.
- 11 Se min kommande studie *Eloquent Students. Rhetorical Practices at the Uppsala Student Nations 1663–2010*, samt där anförd litteratur. De hittills viktigaste publikationerna på området är Sten Lindroth, ”Om de andliga övningarna på Göteborgs nation”, i *Göteborgs nations skrifter* VIII, Uppsala: Göteborgs nation, 1967, s. 9–46, samt avsnitt i Benny Jacobsson, *Den sjunde världsdelen. Västgötar och Västergötland 1646–1771. En identitetshistoria*, diss. Stockholm: Stockholms universitet 2008, s. 172–178. Min kommande undersökning ägnas disputationer- och orationsövningar, akademiska jubileer och debattföreningar. Föreliggande uppsats är till viss del byggd på material som presenteras i boken.
- 12 För Petrus Lagerlöfs roll för utvecklandet av studenternas orationskultur hänvisas till min kommande studie *Eloquent Students*.
- 13 Johan Risell, ”Et bundit Tal som i de Studerande Wärmelänningarnes Sammankomst i Upsala är hållet År 1722. Beskrifning af en Soldat”, i [Carl Carleson (utg.)], *Försök Til Swänska Skalde-Konstens Uphjelpande*, 2:2, Stockholm, 1738, s. 3–12.
- 14 Värmlands nations landskapsprotokoll, U 1520 a, UUB, p. 254.
- 15 I landskapsprotokollet 5 november 1720 berättas att dikten ”under allegorie af Palladis Soldat, liffigen föreställte en studerandes skyldighet”. U 1520 a, UUB, s. 238.
- 16 En genomgång visar att 87 medlemmar är noterade som födda under perioden och ytterligare 67, för vilka födelseår saknas, kan tänkas höra till gruppen. [E[rik] H[enrik] Lind], *Värmlands nations historia jämte förteckning [av A[ugust] Larsson] öfver dess medlemmar från 1595 till 1877*, Uppsala, 1877. Femton medlemmar står som bidragsgivare när man enhälligt beslutat förstärka kassan i april 1720. *Ibid.*, s. 100.

- 17 Vissa paralleller kan dras till en gruppering vid Östgöta nation femtio år senare. Se Lars Burman, "En studentfest år 1777. Om maktspel, vältalighet och förlustelser i Uppsala", i *Sjuttonhundratalet. Nordic Yearbook for Eighteenth-Century Studies* 2011, s. 184–196.
- 18 John Strömberg har visat att i Åbo brukade inspektörerna ofta presidera över sina landsmäns *pro exercitio*- och *pro gradu*-dissertationer. John Strömberg, *Studenter, nationer och universitet. Studenternas härkomst och levnadsbanor vid akademien i Åbo 1640–1808*, diss. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland, 1996, s. 133ff.
- 19 Om *publica materies* se Stina Hansson, "Progymnasmatata i de svenska skolordningarna 1561–1878", i Stina Hansson (red.), *Progymnasmatata. Retorikens bortglömda text- och tankeform*, Åstorp: Rhetor förlag, 2003, s. 174–193.
- 20 Om disputationsskulturen se Erland Sellberg, "Disputationsväsendet under stormaktstiden" i *Idé och lärdom*, Lund: Studentlitteratur, 1972, s. 65–84, samt Bo Lindberg, "Henrik Hassel – humanist och utilist" i *Lychnos* (1990), s. 165–218.
- 21 Krister Östlund, "Några nedslag i disputationsväsendet under 1700-talet – exemplet Johan Ihre", i *Sjuttonhundratalet*, 2006/2007, s. 151–167. Från Östlund kommer också siffran på antal framlagda universitetsdissertationer under 1700-talet. *Ibid.*, s. 151.
- 22 Claes Annerstedt, *Uppsala universitets historia*, III:i, Uppsala: Uppsala universitet, 1913, s. 443f. Jfr Östlund 2006/2007, s. 156.
- 23 Bibliografiska basuppgifter för de tio dissertationerna är: Nils Brelin (resp.), Lars Arrhenius (preses) 9 maj 1724; Nils Brelin (resp.), Olof Celsius (preses) 13 februari 1725; Jonas Gabriel Frykman (resp.), Johan Steuchius (preses) 19 december 1722; Jonas Gabriel Frykman (resp.), Olof Celsius (preses) 11 november 1724; Erik P. Kjellin (resp.), Olof Celsius (preses) 6 juli 1719; Erik P. Kjellin (resp.), Israel J. Nesselius (preses) 25 juni 1724; Bengt Piscator (resp.), Olof Celsius (preses) 10 november 1722; Bengt Piscator, (resp.), Johan Hermansson (preses) 15 maj 1725; Erik A. Wall, (resp.), Olof Celsius (preses) 14 december 1721; Erik A. Wall (resp.), Johan Hermansson (preses) [15] december 1724.
- 24 Brelin hyllas av två Schröder-barn, och att den texten står efter avhandlingstexten förklaras bäst med att platsen före avhandlingen var vikt för en dikt dedicerad till drottningen; en hedersam alternativ placering var nödvändig.
- 25 *Tå af PROMOTOR [...] PETRO SCHYLLBERG [...] BENEDICTUS PISCATOR [...] ERIK P. KJELLIN [...] NICOLAUS BRELIN [...] JONAS GABRIEL FRYKMAN [...] ERIK A. WALL, VERMELANDI*, En wälförtjent Lager-Krants J UPSALA undfingol den 8 Junii 1725, Upsala, [1725].
- Några exempel på svenska gratulationsdikter vid Uppsalapromotioner 1682–1813 ges av Backman 1927, s. 53ff.
- 26 Stina Hansson lyfter fram *adynata* i en dikt från ett bröllop i Karlstad 1727. "När Elfwen up för Fiellen går/ | När ingen Tall i Wermland står [...]" Hansson 2011, s. 326. Kanske har författaren M.H. låtit sig inspireras av P.O. Piscator, men likheten kan lika gärna illustrera repertoarens styrka.
- 27 I Brelins båda avhandlingar finns sammanlagt tio hyllningstexter. I båda trycken föregås själva avhandlingen av svenska alexandrinhyllningar av kungligheter. Dikterna är skrivna av Brelin själv, och den första riktas till kung Fredrik I och den andra till drottning Ulrica Eleonora. Förmodligen är dikterna föranledda av att Brelin hade ett kungligt stipendium, och givetvis syftade de till att fästa de mäktigas blickar på författaren. För att underlätta tillägnandet av den lärda avhandlingsprosan, där latinet späckas av grekiska och hebreiska, innehåller de båda dikterna ett slags svensk "summary" av avhandlingen.
- 28 Före disputationstexten gör Frykman strategiska hyllningar av tre värmländska kyrkmän – först en latinsk dikt till superintendenten i Karlstad Johan Steuchius och sedan latinska prosautgjutelser till kyrkoherdarna Johan Iser och Axel Noreen. Två världsliga välgörare får därefter var sin alexandrinikt på svenska. Åtminstone en av dessa, Georg Folcker, har värmländsk anknytning.
- 29 Nicolaus Reusner, *Emblemata [...]*, Francoforti, 1581, s. 160. Emblemet saknar dock här *pictura*. Jfr. *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, hrsg. von Arthur Henkel und Albrecht Schöne, Stuttgart: Metzler, 1967, sp. 61f.

30 Även kikaren och *Invidia* är lätta att förbinda med emblem-genren. Jfr t.ex. *Emblemata*, 1967, sp. 1426; sp. 1570–73.

Stina Hansson illustrerar sin studie av den svenska bröllopsdiktningen med europeiska emblem från 1500- och 1600-talen. Helt riktigt ser hon emblemens bilder som ”repertoarer av liknande typ som de som bygger upp 1600- och 1700-talens bröllopsskrifter” och visar att det ”finns många innehållsliga samband mellan de båda typerna av repertoarer.” Hansson 2011, s. 14.

Summary

*Friendship on Parnassus:
Occasional Poetry in Swedish Dissertations of the 1720s*

In early modern Sweden many thousands of academic dissertations were printed. These usually contained a large number of paratexts, including eloquent homages addressing patrons as well as respondents. Not much scholarly attention has been paid to these texts; the present article aims at exemplifying how social interdependence and mutual solidarity in the early 18th century are expressed in the praise directed to the respondents. Students in Sweden were members of so-called ”student nations” based on the students’ geographical origin. It is shown that the authors of the poems or eloquent prose pieces included in the dissertations were usually friends belonging to the same student organisation or the respondent’s own pupil, who paid homage to his tutor. At the centre of the article stands the future vicar and inventor Nils Brelin (1690–1753). Analyses of his Swedish-language poetry and his painting of a student’s progress towards the Temple of Honour – commissioned by Brelin’s student nation – are used to elucidate the techniques and aesthetics informing the period’s academic epideictic writing.

Keywords:

18th century, academic dissertations, Uppsala University, student nation, Värmlands nation, epideictic poetry, occasional poetry, Nils Brelin, Sociology of Literature